

ТЕМА 2. Інститут виборчого права та його місце в системі національного законодавства України

План

- 1.Поняття інституту виборчого права та його особливості.**
- 2.Джерела інституту виборчого права.**
- 3.Принципи виборчого права та їх закріплення в Конституції та виборчому законодавстві України.**

ТЕМА 2.1. Поняття інституту виборчого права та його особливості

1. Виборче право (в об'єктивному значенні) – це головний конституційно-правовий інститут, який становлять норми, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з формуванням представницьких та інших виборних органів публічної влади (державної влади і місцевого самоврядування). *Його особливості:* 1) він більшою мірою (порівняно з іншими конституційно-правовими інститутами) зазнає впливу норм міжнародного права; 2) значна частина його норм є полівалентними, тобто такими, що одночасно належать до двох та більше галузей права; 3) переважна більшість норм цього інституту є процесуальними нормами.
2. Суб'єктивне виборче право - закріплене Конституцією України (ст. 38) і гарантоване державою право громадянина України вільно обирати та бути обраним до виборних органів публічної влади (державної влади і місцевого самоврядування).

ТЕМА 2.2. Джерела інституту виборчого права

Конституція України, у якій виборам та референдумам присвячено III розділ, статті 5, 36, 38, 76, 85, 92, 103, 141.

2. **Закони України** – «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 р.; «Про вибори Президента України» від 05.03.1999 р.; «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 р.; «Про Центральну виборчу комісію» від 30.06. 2004 р.; «Про державний реєстр виборців» від 22 .02.2007 року тощо.
3. **Рішення Конституційного Суду України** щодо тлумачення виборчого законодавства України.
4. **Міжнародні договори України**, в яких встановлено загальновизнані норми щодо принципів участі громадян у виборах та згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. До них, зокрема, належать: Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 р.; Конвенція про політичні права жінок (набула чинності 7 липня 1954 р., ратифікована Українською РСР 22 липня 1954 р.); Декларація ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 20 листопада 1963 р.; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р., ратифікований Українською РСР 19 жовтня 1973 р.); Документ Копенгагенської наради з людського виміру НБСЄ від 29 червня 1990 р. тощо.
5. **Постанови Центральної виборчої комісії**.

ТЕМА 2.3. Принципи виборчого права та їх закріплення в Конституції та виборчому законодавстві України

Принципи виборчого права – це умови його визнання і здійснення, які разом забезпечують реальний характер волевиявлення народу, легітимність виборних органів публічної влади.

«Воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, що мають проводитися згідно з загальним і рівним виборчим правом шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування» (**ч. 3 ст. 21 Загальної декларації прав людини**).

«Кожний громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації... та без необґрунтованих обмежень право і можливість: а) брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників; б) голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах, що проводяться на основі загального і рівного виборчого права за таємного голосування і забезпечують свободу волевиявлення виборців...» (**ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права записано**).

ТЕМА 2.3. Принципи виборчого права та їх закріплення в Конституції та виборчому законодавстві України - 2

Конституція України (ст. 71) :

- 1) принцип вільних виборів;**
- 2) принцип загального виборчого права;**
- 3) принцип рівного виборчого права;**
- 4) принцип прямого виборчого права;**
- 5) принцип таємного голосування**

ТЕМА 2.3. Принципи виборчого права та їх закріплення в Конституції та виборчому законодавстві України - 3

I. Принцип вільних виборів – кожен виборець самостійно, без будь-якого зовнішнього впливу вирішує – брати йому участь у виборах чи ні, а якщо брати, то якою мірою.

Принцип вільних виборів передбачає:

1. Відсутність **обов'язкового вотуму** – юридичного обов'язку виборців брати участь у голосуванні: у встановленні результатів виборів не враховується, яка частка виборців взяла участь у голосуванні, – вибори вважаються такими, що відбулися, якщо проголосував хоча б один виборець.
2. Заборона будь-якого переслідування за **ухилення від участі в голосуванні (абсентеїзм)**.
3. Заборона публічних закликів або агітації за **бойкотування виборів**.

ТЕМА 2.3. Принципи виборчого права та їх закріплення в Конституції та виборчому законодавстві України - 4

II. Загальне виборче право:

1. Право голосу на всіх виборах мають лише **громадяни України**.
2. **Забороняються** будь-які привілеї чи обмеження виборчих прав окремих груп громадян залежно від **природних властивостей** громадянина України як людини та від його **громадянських рис**. При цьому до природних властивостей можуть бути віднесені раса, колір шкіри, стать, а до громадянських властивостей – політичні, релігійні та інші переконання, етнічне та соціальне походження, майновий стан, місце проживання, мовна належність.
3. **Забороняються** обмеження щодо **участі громадян у виборчому процесі**, які не передбачені Конституцією та законами України.

ТЕМА 2.3. Принципи виборчого права та їх закріплення в Конституції та виборчому законодавстві України - 5

Виборчі цензи (спеціальні умови для отримання права голосу на виборах):

1. **Віковий ценз** – активного виборчого права набувають громадяни України, яким на день виборів виповнилося 18 років.
2. **Ценз дієздатності** – не мають права голосу громадяни, визнані судом недієздатними.
3. **Ценз осілості** передбачено при проведенні **місцевих виборів** – депутати сільських, селищних, міських рад і сільські, селищні, міські голови обираються громадянами України, які належать до відповідних територіальних громад. Депутати районних, обласних рад обираються громадянами України, які належать до відповідних територіальних громад у межах району, області. Депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим обираються громадянами України, які проживають на території Автономної Республіки Крим. Не мають права голосу **на місцевих виборах** громадяни України, які проживають за кордоном.

ТЕМА 2.3. Принципи виборчого права та їх закріплення в Конституції та виборчому законодавстві України - 6

Виборчі цензи (продовження):

4. **Ценз судимості:** не мають права голосу на місцевих виборах громадяни України, які за вироком суду перебувають у місцях позбавлення волі – вони не належать до відповідних територіальних громад (ч. 1 ст. 3 Закону України «Про місцеві вибори»).
5. **Ценз військової служби:** права голосу на місцевих виборах мають лише ті військовослужбовці – громадяни України, які належать до відповідних територіальних громад (зареєстрували місце проживання у відповідному селі, селищі, місті) (ч.ч. 3,8 ст. 3 Закону України «Про місцеві вибори»).

ТЕМА 2.3. Принципи виборчого права та їх закріплення в Конституції та виборчому законодавстві України - 7

Додаткові виборчі цензи для пасивного виборчого права:

- 1) **підвищується віковий ценз** (з 18 до 21 року на виборах народних депутатів України і до 35 років на виборах Президента України);
- 2) **встановлюється ценз осілості** на виборах Президента України і народних депутатів України, який передбачає, що за громадянином України визнається право бути обраним Президентом України лише після десяти останніх перед днем виборів років проживання в Україні, а народним депутатом – після п'яти років;
- 3) **встановлюється мовний ценз** на виборах Президента України – Президентом України може бути обраний громадянин України, який володіє державною мовою (ст. 103 Конституції України);
- 4) На виборах Президента України і народних депутатів України **встановлюється ценз судимості** - обмеження пасивного виборчого права для осіб, які мають судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку .

ТЕМА 2.3. Принципи виборчого права та їх закріплення в Конституції та виборчому законодавстві України - 8

III. Рівне виборче право *(поширюється як на активне, так і на пасивне виборче право)*

1. Умови рівності прав і можливостей виборців :

- 1) усі виборці мають однакову кількість голосів на виборах (заборона *плюрального вотуму*, тобто надання одним виборцям більшої кількості голосів стосовно до інших залежно від майнового стану чи інших факторів);
- 2) має бути забезпечена *єдина норма представництва* – кожний депутат обирається приблизно однакову кількість виборців;
- 3) забороняється поділ виборців на розряди (курії) за майною, національною, становою, релігійною, етнічною чи іншою ознакою;
- 4) усім виборцям має бути гарантовано рівний захист законом і судом активного і пасивного виборчого права.

ТЕМА 2.3. Принципи виборчого права та їх закріплення в Конституції та виборчому законодавстві України - 9

Рівне виборче право (продовження)

2. Умови рівності прав і можливостей кандидатів брати участь у виборчому процесі:

- 1) заборона привілеїв чи обмежень кандидатів у депутати за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;
- 2) заборона втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування у виборчий процес, їх рівне ставленням до кандидатів у депутати, партій – суб'єктів виборчого процесу;
- 3) заборона використання під час фінансування передвиборної агітації, крім коштів виборчого фонду та коштів Державного бюджету України, будь-яких інших коштів;
- 5) рівний доступом кандидатів до засобів масової інформації на умовах, визначених законами України.

ТЕМА 2.3. Принципи виборчого права та їх закріплення в Конституції та виборчому законодавстві України - 9

ІV. Пряме виборче право - право громадянина обирати і бути обраним на виборах до представницьких органів або на виборчі посади безпосередньо виборцями. Забезпечує остаточність вирішення питання про зайняття виборної посади, шляхом голосування безпосередньо виборцями "за" чи "проти" кандидата.

Непряме виборче право має місце тоді, коли між виборцями і тими, кого обирають, є посередник, якому довірено вирішити результат виборів, і яке існує у вигляді:

- 1) *непрямих виборів*, у ході яких виборці формують комісію виборців (наприклад США);
- 2) *багатоступеневих виборів*, за яких громадяни вибирають лише нижній ступінь представницьких органів місцевого управління. Члени вищих органів держави обираються депутатами органів, що знаходяться на більш низькому рівні (наприклад Китай).

ТЕМА 2.3. Принципи виборчого права та їх закріплення в Конституції та виборчому законодавстві України - 10

V. Таємне голосування (Заборона зовнішнього нагляду і контролю за волевиявленням виборців у будь-якій формі, будь-якими засобами та будь-якими суб'єктами)

Забезпечується такими засобами і процедурами:

- кожний виборець голосує на виборах особисто. Голосування за інших осіб чи передача виборцем права голосу будь-якій іншій особі забороняється;
- виборчий бюлетень повинен мати таку форму, яка відкидає можливість установити, хто саме його заповнив;
- голосування має проводитись у спеціально відведених приміщеннях, в яких обладнуються кабінети (кімнати) для таємного голосування;
- бюлетені повинні заповнюватися виборцем особисто в кабінеті для таємного голосування;
- для випадків голосування за місцем перебування має бути передбачена така процедура, яка виключає порушення таємниці голосування або спотворення волевиявлення виборців